

การพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการชุมชน แบบมีส่วนร่วม เพื่อรองรับ
การจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม

Development of the Guidelines on Participatory Community
Management for Supporting Agro -Tourism management with
Identity in Muslim Village

พิทักษ์ ศิริวงศ์ (Phitak Siriwong)

รศ. ดร., คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

Assoc.Prof.Dr., Faculty of Management Science, Silpakorn University

Phetchaburi IT Campus

ธีระวัฒน์ จันทิก (Thirawat Chantuk)

รศ. ดร., ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

Asst.Prof.Dr., Faculty of Management Science, Silpakorn University

Phetchaburi IT Campus

จิตพนธ์ ชุมเกต (Jittapon Chumkate)

ดร., ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

Dr., Faculty of Management Science, Silpakorn University

Phetchaburi IT Campus

สุรภัทร์ พิไชยแพทย (Surapat Bhichaibade)

อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

Lecturer, Faculty of Management Science, Silpakorn University

Phetchaburi IT Campus

ธนพัฒน์ อินทวิ (Tanapat Intawee)

อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

Lecturer, Faculty of Management Science, Silpakorn University

Phetchaburi IT Campus

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพโดยทั่วไป และประเมินศักยภาพในการจัดการชุมชน ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม ศึกษาแนวทางจัดตั้งศูนย์บริหารการจัดการชุมชน พัฒนาระบบสารสนเทศของศูนย์บริหารการจัดการชุมชน ตลอดจนพัฒนาแผนธุรกิจสำหรับบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม โดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ที่ใช้การวิจัยในเชิงคุณภาพนาร่อง เพื่อค้นหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายชุมชนหมู่บ้านมุสลิมจากการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า หมู่บ้านมุสลิมมีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านศาสนาและวิถีชีวิต ซึ่งเป็นชุมชนที่ยึดอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพปศุสัตว์เป็นหลัก โดยใช้พื้นที่เกษตรและปศุสัตว์เดียวกับพื้นที่อยู่อาศัยที่มีการทำการเกษตรโดยการเลี้ยงแพะ เลี้ยงโค และมีระบบฟาร์ม เป็นชุมชนเกษตรที่สมบูรณ์ อันมีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นอย่างดี จึงเกิดเป็นแนวคิดการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม เพื่อให้การดำเนินงานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรประสบความสำเร็จ ได้มีแนวทางการบริหารจัดการเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมเพื่อจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามอัตลักษณ์ท้องถิ่นชุมชนมุสลิมด้วยการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยผ่านผู้นำชุมชน จากนั้นจึงให้ผู้นำชุมชนนำข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยไปถ่ายทอดให้กับประชาชนในหมู่บ้าน ตลอดจนการจัดกิจกรรมสร้างสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน สำหรับการพัฒนาระบบสารสนเทศของศูนย์บริหารการจัดการได้มีแนวทางในการทำป้ายสื่อความหมายเพื่อเป็นสื่อการเรียนรู้ตามจุดต่างๆ การทำอินโฟกราฟฟิก (Info graphic) คิวอาร์โค้ด (QR code) การจัดทำเว็บไซต์ (Website) หรือเฟซบุ๊กแฟนเพจ (Facebook Fanpage) ของชุมชน ไว้สำหรับบริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว และเพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนและแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับประชาชนได้มีพัฒนาแผนธุรกิจสำหรับบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม ด้วยการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์

คำสำคัญ: การพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการชุมชน, การจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร, อัตลักษณ์, หมู่บ้านมุสลิม

Abstract

This research aims to study on general condition of community, to evaluate the potential on community management, to study on guidelines on participatory community management, to study on the guidelines for establishing community management center, to develop information system of community management center, and to develop business plan for managing agro-tourism attractions with identity in Muslim community. This research is a Participatory Action Research (PAR) using qualitative research as the pioneer in order to discover knowledge related to Huay Sai Royal Development Study Center and Muslim village based on participation of various sectors in community.

The results indicated that the Muslim village that their village had identity on religion and way of life, whereas, it is the community holding agriculture and livestock as their main occupations and their residential areas were also the same areas of agriculture and livestock for breeding goats, cows, and did farming that could be considered as the complete agricultural community with infrastructure facilitating agro-tourism. Consequently, the idea of developing agro-tourism routes with identity in Muslim village was created. To achieve the operation on agro-tourism attractions development, the guidelines on management was created in order to enable community to participate in agro-tourism attractions development with identity in Muslim village through passing on information related to research conducting to community leader. Subsequently, community leader was asked to pass on such information to villagers and some activities for building relationship with villages were also held. For information system development of the community management center, some signboards were made as the learning media for locating at various destinations. In addition, Info graphic QR code, Website or Facebook Fanpage of community were also created for providing community's tourism information. Moreover, it also helped to build sustainability while solving the problem on poverty.

พิทักษ์ ศิริวงศ์/ อีระวัฒน์ จันทิก/ จิตพนธ์ ชุมเขต/ สุรภัทร์ พิไชยแพทย์/ ธนพัฒน์ อินทวิ

Business plan for managing agro-tourism attractions with identity in Muslim village was developed by establishing a community enterprise for tourism with identity.

Keywords: Development of the Guidelines on Participatory Community Management, Agro - Tourism, Identity, Muslim Village

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญในการพัฒนาประเทศซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเป็นที่มาของรายได้ให้กับประเทศได้ปีละหลายแสนล้านบาท สุรีย์พร ธรรมิกพงษ์ และคณะ (2553) โดยการผสมความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในการช่วยกันผลักดันให้อุตสาหกรรมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและแสดงบทบาทในการเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่การจ้างงาน สร้างอาชีพ การกระจายรายได้ และการลงทุนในธุรกิจที่เกี่ยวข้องมากมาย ซึ่งเป็นการสร้างความมั่งคั่งให้กับประชาชน และประเทศชาติอย่างมากมาย นำไปสู่ความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทย ฉันทซ์ วรรณอนอม (2552) จากการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับหน่วยงานหลายภาคส่วนซึ่งก่อให้เกิดรายได้ โดยการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ชุมชน อย่างกว้างขวางอีกทั้งยังมีส่วนช่วยในการกระตุ้นให้เกิดการใช้ทรัพยากรของประเทศที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอีกทั้งยังมีส่วนช่วยสนับสนุน ฟันฟู อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี ตลอดจนพัฒนาระบบสาธารณูปโภค กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2549) และการท่องเที่ยวในปัจจุบันนั้นมีการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงไป ยุคสมัยสามารถขยายขอบเขตการท่องเที่ยวให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยสามารถแบ่งได้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างของพื้นที่ที่ทำการเกษตร ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวที่มีอัตลักษณ์ที่น่าสนใจ ซึ่งมีศักยภาพที่จะนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว วารุณี เกตุสะอาด และปกรณ สุวานิช (2551)

สำหรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้น เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่นำกิจกรรมทางการเกษตรมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ทางเกษตรกรรมและชื่นชมทัศนียภาพที่โดดเด่นของชนบท Hall and Jenkins (1998) ซึ่งบางครั้งมีลักษณะเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวชนบท (Rural Tourism) หรือการท่องเที่ยวฟาร์ม (Farm Tourism) Fleischer and Tchetchik (2006) โดยปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร

โดยเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรธรรมชาติ ซึ่งแต่เดิมมักจะ ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากการผลิตที่มีรายได้ไม่มากพอที่สามารถจูงใจเกษตรกรได้ จึงมีการ ส่งเสริมให้การเกษตรดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สามารถตอบสนองทั้งรายได้จากธุรกิจ การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร Ceballos (1996) เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง เกษตรในประเทศอิตาลีในรูปแบบให้การศึกษาด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้น ในเรื่องจิตสำนึกในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของผู้มาท่องเที่ยวและเป็นการป้องกันการ บุกกรุกป่าอนุรักษ์เพื่อทำการเกษตร Scialabba and Williamson (2004) ดังนั้น การท่องเที่ยว เชิงเกษตรจึงเป็นกิจกรรมหนึ่งในกระบวนการพัฒนาชนบท เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการผลิตและการ การท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและการจัดสรรผลประโยชน์ทางด้าน เศรษฐกิจและสังคม Jan and Karel (2004) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจา การเกษตรยังเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาชนบท Akpinar et al. (2005)

ประเทศไทยนั้นเป็นประเทศเกษตรกรรมตั้งแต่ดั้งเดิมและหากจะพิจารณาถึงจังหวัดที่มีการ ทำการเกษตรอันดับต้นๆ ของประเทศไทยหนึ่งในนั้น คือ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งจังหวัดเพชรบุรี มีพื้นที่ การเกษตรประมาณ 835,377 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.47 ของพื้นที่ทั้งหมด ถือได้ว่าการเกษตรเป็น อาชีพหลักของชาวจังหวัดเพชรบุรี โดยจากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เชิงเกษตรในจังหวัดเพชรบุรีที่ผ่านมาได้มีการศึกษาวิจัยในการจัดทำเส้นทางทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประจำท้องถิ่น กรณีศึกษา อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี ขึ้น เนื่องจากพบว่าเป็นแหล่งที่มีการทำ การเกษตรที่มีจุดเด่นและเอกลักษณ์ที่น่าประทับใจ จุฬามาศ ทะแก้วพันธุ์ (2550) อีกทั้งจังหวัด เพชรบุรียังเป็นจังหวัดที่มีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งหนึ่งในโครงการที่น่าสนใจคือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวไทยมุสลิม แต่เดิมบริเวณแห่งนี้เป็นป่าละเมาะ สภาพอากาศแห้งแล้งมากในช่วงฤดูร้อน ซึ่งประชาชนประสบปัญหาความแห้งแล้ง และขาดแคลน น้ำอยู่โดยทั่วไปอ่างเก็บน้ำจำนวนมากที่สร้างไว้มีขนาดเล็ก โสภิตา สุรินทะ (2553) กระทั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเยี่ยมพสกนิกรในจังหวัดเพชรบุรี เมื่อพระองค์ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นสภาพพื้นที่อันแห้งแล้งกันดารในเขตห้วยทราย จึงได้ทรงมี พระกระแสรับสั่งว่า “หากปล่อยทิ้งไว้ จะกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด” พระองค์จึงได้ทรงวาง ยุทธศาสตร์เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปัญหา 3 ขั้นตอน คือ ค้นหาให้พบ พิสูจน์ให้ได้ และสาธิตให้เห็น การฟื้นคืน คืนป่า และพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวห้วยทรายจึงได้เริ่มต้นขึ้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนา ห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “ชุมชนมุสลิมบ้านห้วยทรายใต้” จึงได้ถือ กำเนิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ จัดให้เป็นพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติอันมีชีวิต เพื่อเป็นแหล่ง

พิทักษ์ ศิริวงศ์/ ธีระวัฒน์ จันทิก/ จิตพนธ์ ชุมเกต/ สุรภัทร์ พิไชยแพทย์/ ธนพัฒน์ อินทวิ

เรียนรู้อย่างตรงและทางอ้อมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดวิชาการและเทคโนโลยี ให้กับประชาชนในการพัฒนาอาชีพที่สอดคล้อง กับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของภาครัฐและเอกชนหลายภาคฝ่าย เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้าน หนังสือพิมพ์กัมปงไทย (2552)

และหากพิจารณาถึงลักษณะโดยทั่วไปของหมู่บ้านมุสลิมดังกล่าวพบว่า มีความเป็น เอกลักษณะทางด้านศาสนาและวิถีชีวิต ซึ่งเป็นชุมชนที่ยึดอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพปศุสัตว์ เป็นหลัก โดยการใช้พื้นที่เกษตรและปศุสัตว์เดียวกับพื้นที่อยู่อาศัยที่มีการทำการเกษตรโดยการเลี้ยง แพะ เลี้ยงโค และมีระบบฟาร์ม โดยเห็นว่ามีลักษณะของชุมชนเกษตรที่สมบูรณ์ อันมีโครงสร้าง พื้นฐานที่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นอย่างดี รวมถึงยังมีมัสยิดใหญ่ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ สำคัญ อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านภาษา สำหรับทหารในภาคตะวันตกที่จะมีการส่งไปรักษา ความสงบทางภาคใต้ก็จะมาเรียนรู้ภาษาที่ชุมชนแห่งนี้อีกด้วย สำหรับสภาพปัจจุบันของชุมชน พบว่า มีการพัฒนาเส้นทางในชุมชนเชื่อมต่อกันด้วยถนนลาดยางที่สลับกับธรรมชาติในท้องถิ่นบน พื้นที่เกษตรกรรมโดยรวมอย่างงดงามเหมาะแก่การปั่นจักรยาน ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมสำหรับ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ อีกทั้งจากการที่ผู้วิจัยได้ลงสำรวจชุมชนและได้พูดคุยกับผู้นำ ชุมชนยังพบว่า มีผู้นำชุมชนในมัสยิดแห่งนี้ค่อนข้างมีความเข้มแข็ง มีความคิดก้าวหน้า อีกทั้งยังม ีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น จากทรัพยากรที่มีอยู่ แต่ยังขาดความรู้ในด้านของวิธีการใน การแปลงสภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ให้ออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ ประกอบกับสถานที่ตั้งของชุมชนยัง อยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอหัวหิน ซึ่งหากพื้นที่แห่งนี้มีการพัฒนาขึ้น ผู้วิจัยคาดว่าจะ มีแนวโน้มได้รับความสนใจอย่างสูง อันเนื่องมาจากสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยว เชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์

จากเหตุการณ์ข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าควรมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบ มีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม โดยเป็นรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดจากการมี ส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น จะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมโดยเป็นรูปแบบที่ เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะชุมชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการ วางแผน ในกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน Cohen and Uphoff (1981) ซึ่งหากมี การจัดการให้ชุมชนมีส่วนร่วม โดยยึดถือสมมุติฐานว่าชุมชนจะได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาการ ท่องเที่ยว ก็จะช่วยให้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมขึ้น United Nation (1981) รวมถึงการ รักษาดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วย อีกทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นยังเป็นการ

ค้นหาปัญหาทางการท่องเที่ยวและสาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วย อรรถพร ณาคมหาชาลสินธุ์ (2550) ทั้งนี้หากชุมชนมีอำนาจ ในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวของตนเองได้นั้น ก็จะช่วยให้เกิดการพัฒนาคนและสามารถจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนมากขึ้น ฉะนั้นการเข้ามามีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของชุมชนต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอันเป็นการกระจายรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ให้ได้รับผลตอบแทนมาบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว และการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งมีกิจกรรมท่องเที่ยวหลายรูปแบบที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมได้ เช่น การให้ข้อมูลท้องถิ่นที่ถูกต้อง การให้บริการที่พักอาหาร การขายสินค้าของที่ระลึก การให้บริการมัคคุเทศก์ การรับจ้างในธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์ระดับท้องถิ่น การควบคุมดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนายกระดับความเป็นอยู่ของชุมชน และการส่งเสริมพัฒนาอาชีพ เป็นต้น (Dahles, 2000)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะจัดทำโครงการการพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ของตน อีกทั้งเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ในการพัฒนาและเพิ่มพูนศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของหมู่บ้านชาวไทยมุสลิมอันเนื่องมาจากพระราชดำริศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย ตลอดจนเป็นต้นแบบของแนวทางการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ ที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ และเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพโดยทั่วไป และประเมินศักยภาพในการจัดการชุมชน สำหรับพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตาม อัตลักษณ์ท้องถิ่นชุมชนมุสลิม
3. เพื่อพัฒนาแผนธุรกิจสำหรับบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง รูปแบบกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล การตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่มีความเกี่ยวข้องในกระบวนการนี้ ตั้งแต่แรกจนกระทั่งถึงการติดตาม และการประเมินผล เพื่อให้ก่อเกิดความเข้าใจและเรียนรู้การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย โดยมีรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นสามารถสรุปได้ 4 รูปแบบ ดังนี้ ประพันธ์ วรรณบวร (2543)

รูปแบบที่ 1 การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ ประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

รูปแบบที่ 2 การปรึกษาหารือ (Public Consultation) การปรึกษาหารือเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้อง และได้รับผลกระทบ

รูปแบบที่ 3 การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจและค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายรูปแบบ รูปแบบที่พบเห็นได้บ่อยได้แก่ การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) เป็นการประชุมที่จัดขึ้น ในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการต้องส่งตัวแทนเพื่ออธิบายและตอบข้อซักถาม การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นต้องจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาอธิบายข้อซักถาม และให้ความเห็นต่อโครงการ ผลของการประชุมต้องนำเสนอต่อที่สาธารณะ และผู้เข้าร่วมประชุมต้องรับทราบผล และการประชาสัมพันธ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนชัดเจน เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผย ไม่มีการปิดบังทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้เสียจากโครงการ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบของผู้เข้าร่วมการประชุมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน

รูปแบบที่ 4 การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจประเด็นปัญหานั้นๆ โดยการแต่งตั้งประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเป็นคณะกรรมการ มีอำนาจในการตัดสินใจ

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

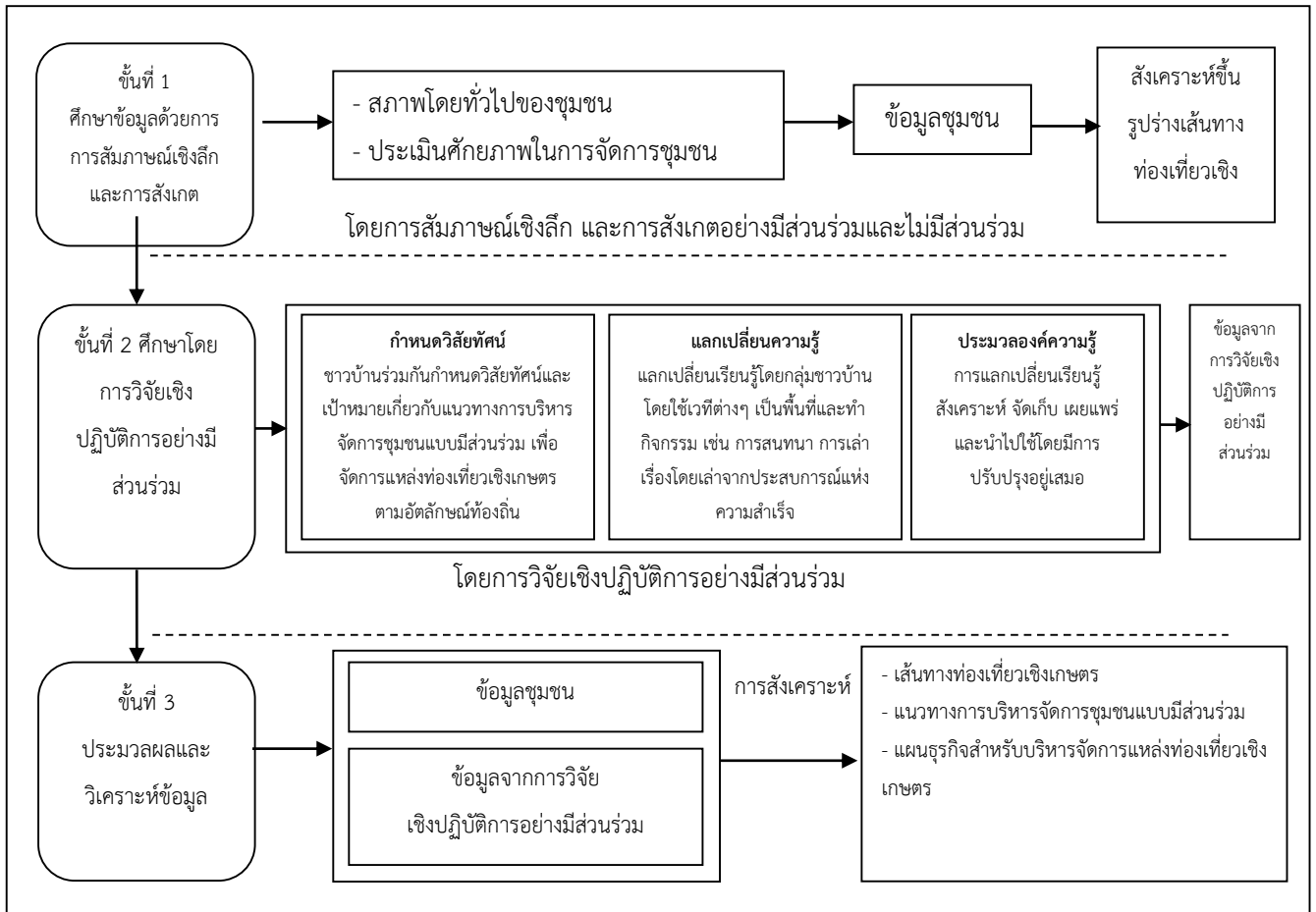
ความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตามแนวคิดของ พจนา สวนศรี (2546) กล่าวว่า เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัว โดยมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากการท่องเที่ยวโดยทั่วไป เพราะการท่องเที่ยวโดยชุมชนถือเป็นการพัฒนาชุมชนที่ให้การท่องเที่ยว โดยเป็นเครื่องมือโดยการสร้างความเข้มแข็งของชาวบ้าน ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น การกำหนดหลักการเพื่อให้เห็นจุดยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ชุมชนเป็นเจ้าของ ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง รวมถึงการส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง ยกย่องคุณภาพชีวิต มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม และเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รวมถึงเกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น ตลอดจนมีการกระจายรายได้สู่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่มาเยือน ในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่างๆ ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนสืบต่อไป

กรอบแนวคิดของการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของโครงการ สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงานได้ดังนี้

รูปภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ที่ใช้การวิจัยในเชิงคุณภาพนำร่อง เพื่อค้นหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม จากการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย

การลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน 35 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล เยาวชนในชุมชน ประชาชนในชุมชน นักวิชาการด้านการจัดการการท่องเที่ยว และนักวิชาการ โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เมื่อได้ข้อมูลแล้ว จึงตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) Denzin (1978) เป็นการใช่วิธีที่หลากหลาย (The Multiple-Method Approach) ในการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) จากแหล่งเวลา โดยในการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้ให้ข้อมูลประกอบและประชาชนในชุมชนจะดำเนินการคนละช่วงเวลา ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ด้วยตัวผู้วิจัย และผู้ช่วยนักวิจัย เป็นรายบุคคล แหล่งสถานที่ โดยดำเนินการหาข้อมูลจากผู้นำชุมชน ผู้ให้ข้อมูลประกอบและประชาชนในชุมชนต่างสถานที่กัน แหล่งบุคคล โดยสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน ผู้ให้ข้อมูลประกอบและประชาชนในชุมชนจำนวน 35 คน จากนั้นจึงตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) ซึ่งใช้แนวคิด ทฤษฎี หลากหลายทฤษฎี ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ และชุมชนหมู่บ้านมุสลิม และตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ได้แก่ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกต และการตีความ (Interpretation) จากพฤติกรรม และอวัจนภาษา ระหว่างการให้สัมภาษณ์

จากกรอบแนวคิด ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลในลักษณะการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพแบบปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งได้ดำเนินการตามขั้นตอนใหญ่ๆ 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาสภาพโดยทั่วไป และประเมินศักยภาพในการจัดการชุมชน โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และได้มาซึ่งข้อมูลชุมชนด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลจากหลายฝ่ายทั้ง ผู้นำชุมชนและ อบต. เยาวชนในชุมชน

พิทักษ์ ศิริวงศ์/ อีระวัฒน์ จันทิก/ จิตพนธ์ ชุมเกต/ สุรภัทร์ พิไชยแพทย์/ ธนวัฒน์ อินทวิ

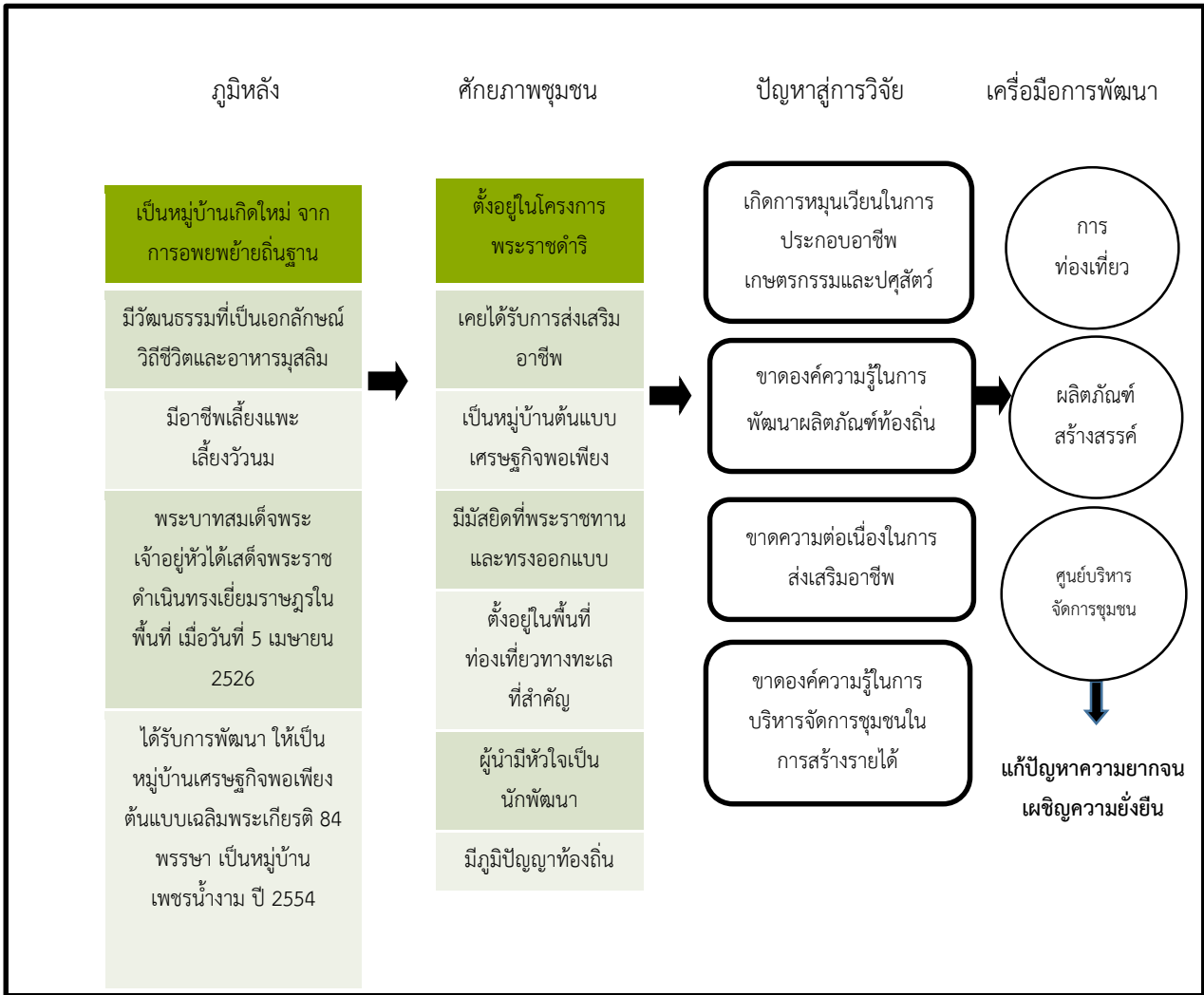
ประชาชนในชุมชน นักวิชาการด้านการจัดการการท่องเที่ยว และอาจารย์มหาวิทยาลัย เพื่อแสดงให้เห็นถึงบริบทการทำงานและการศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากหลายๆ ฝ่ายร่วมกัน

ขั้นที่ 2 ศึกษาโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยการให้กลุ่มประชาชนในชุมชนในหมู่บ้านมุสลิม เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดวิสัยทัศน์ ดำเนินการแลกเปลี่ยนความรู้ และประมวลองค์ความรู้ เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตาม อัตลักษณ์ท้องถิ่นชุมชนมุสลิม

ขั้นที่ 3 ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลสภาพโดยทั่วไป และประเมินศักยภาพในการจัดการชุมชน และข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการวิจัย และสังเคราะห์เป็นแนวทางการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตาม อัตลักษณ์ท้องถิ่น

ผลการวิจัย

จากการศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้านมุสลิม พบว่า ลักษณะโดยทั่วไปของหมู่บ้านมุสลิม มีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านศาสนาและวิถีชีวิต ซึ่งเป็นชุมชนที่ยึดอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพปศุสัตว์เป็นหลัก โดยใช้พื้นที่เกษตรและปศุสัตว์เดียวกับพื้นที่อยู่อาศัยที่มีการทำการเกษตรโดยการเลี้ยงแพะ เลี้ยงโค และมีระบบฟาร์ม โดยเห็นว่ามีลักษณะของชุมชนเกษตรที่สมบูรณ์ อันมีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้ออำนวยการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นอย่างดี สำหรับสภาพปัจจุบันของชุมชนมีการพัฒนาเส้นทางในชุมชนเชื่อมต่อกันด้วยถนนลาดยางที่สลับกับธรรมชาติในท้องถิ่นบนพื้นที่เกษตรกรรมอย่างลงตัว โดยสามารถสรุปความเชื่อมโยงภูมิหลัง ศักยภาพของชุมชน ปัญหาที่นำไปสู่การวิจัย และเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาสำหรับแก้ไขปัญหาคความยากจนได้ดังภาพที่ 2

รูปภาพที่ 2 แสดงความเชื่อมโยงศักยภาพของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนา

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงสำรวจชุมชนและได้พูดคุยกับผู้นำชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนค่อนข้างมีความเข้มแข็ง มีความคิดก้าวหน้า อีกทั้งยังมีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พบว่า สภาพแวดล้อมของชุมชนโดยรวมมีความเหมาะสมแก่การปั่นจักรยาน ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ และในปัจจุบันก็มีนักท่องเที่ยวต่างชาติปั่นจักรยานเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้าน จึงได้เสนอจุดสำคัญที่จะนำมาจัดเป็นเส้นทางจักรยาน ได้แก่ มัสยิด ศาลาสมานฉันท์ สหกรณ์โคนม ศาลาเอนกประสงค์ สถานีกาชาดที่ 10 หัวหิน ปศุสัตว์ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประปาหมู่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์มัลลกุล เกษตรกร คุณเสรี เกษตรกร อปต. อำนาจ และอ่างเก็บน้ำ

นอกจากสถานที่สำคัญ ที่ได้นำเสนอไปข้างต้นนั้นระหว่างการศึกษาเส้นทางผู้วิจัย ได้ร่วมกับคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากรในการสำรวจพื้นที่ และได้ค้นพบจุดสำคัญๆ เพิ่มเติม ได้แก่ จุดศึกษาคูแหล่งจุงจาง จุดศึกษาคูแหล่งกำเนิดเห็ดโคน ต้นโพธิ์ที่พระเทพฯ ทรงปลูกไว้ จุดทรงงานของในหลวง (ปลูกหญ้าแฝก) เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาสภาพโดยทั่วไป และประเมินศักยภาพในการจัดการชุมชน สำหรับพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยใช้เส้นทางจักรยานเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยจุดสำคัญของเส้นทางจักรยานเพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายประกอบกับสภาพพื้นที่ที่มีทั้งทางราบกับทางวิบาก ผู้วิจัยจึงมีแนวทางในการจัดทำเส้นทางจักรยานออกเป็น 2 เส้นทาง ดังนี้

1. เส้นทางเบาๆ สำหรับจักรยานแม่บ้าน (ทางราบ)
2. เส้นทางวิบาก สำหรับนักออกกำลังกายมืออาชีพ (ทางวิบาก)

เพื่อให้การดำเนินงานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยผู้วิจัยได้มีแนวทางการบริหารจัดการเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมเพื่อจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามอัตลักษณ์ท้องถิ่นชุมชนมุสลิม ซึ่งการได้มาซึ่งข้อมูลแนวทางการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามอัตลักษณ์ท้องถิ่นชุมชนมุสลิมนั้น ด้วยการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยผ่านผู้นำชุมชน จากนั้นจึงให้ผู้นำชุมชนนำข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยไปถ่ายทอดให้กับประชาชนในหมู่บ้าน และในเวลาต่อมาผู้วิจัยลงชุมชนเพื่อสำรวจความคิดเห็นในเชิงลึก เกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลการดำเนินงานวิจัย และประชาสัมพันธ์โครงการเพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านได้รับรู้ผลการดำเนินงานวิจัยเป็นระยะๆ นอกจากนี้ต้องมีการจัดกิจกรรมสร้างสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชนเป็นระยะๆ เมื่อได้เส้นทางที่ชัดเจนจึงทบทวนเส้นทางการทำงานวิจัยร่วมกับผู้นำชุมชน ลำดับสุดท้ายจัดตั้งศูนย์บริหารจัดการ

สืบเนื่องจากการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามอัตลักษณ์ท้องถิ่นชุมชนมุสลิม ในที่ประชุมได้สรุปให้มีการจัดตั้งศูนย์บริหารจัดการจัดการชุมชน รองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์อย่างยั่งยืนที่อยู่ในชุมชน เพื่อให้ทางประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ในชุมชนได้มีสถานที่ที่พร้อมจะให้มีการจัดตั้งเป็นศูนย์บริหารจัดการ คือ ศูนย์เจียรไนพลอย แต่ต้องมีการพัฒนาปรับปรุง โดยจากที่ประชุมสนทนากลุ่ม (focus group) ได้มีตัวแทนจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาค 8 โดย คุณภาสกร ชัยรัตน์ ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 8 กรมส่งเสริม

อุตสาหกรรมร่วมด้วย ท่านได้มีการอนุญาตให้ใช้พื้นที่ได้ ทั้งนี้ต้องมีการทำหนังสือขอใช้พื้นที่ไปยัง ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาค 8 แต่เนื่องจากศูนย์เจียระไนพลอยถูกปล่อยรกร้างมานาน จึงทำให้ทรุดโทรม จึงต้องมีการบูรณะซ่อมแซมขึ้นใหม่ ทั้งนี้แนวทางในการจัดตั้งศูนย์บริหารจัดการชุมชน โดยใช้ศูนย์เจียระไนพลอยเป็นที่ตั้งนั้น จึงต้องมีการเปิดรับบริจาคเงินสนับสนุนจากหลายฝ่าย และได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนที่เป็นช่างฝีมือด้านการก่อสร้าง

จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลความต้องการของประชาชนในชุมชนและการประชุม (focus group) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า ทั้งหมดเห็นด้วยกับการจัดทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม ทั้งนี้ เนื่องจากเป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในชุมชน และสามารถช่วยลดการที่ลูกหลานออกนอกพื้นที่ไปหางานทำ และจากที่ประชุมได้มีการเสนอแนวทางในการพัฒนาแผนธุรกิจสำหรับบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม ในหลากหลายแนวทาง ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปออกมาได้ 6 แนวทาง ได้แก่

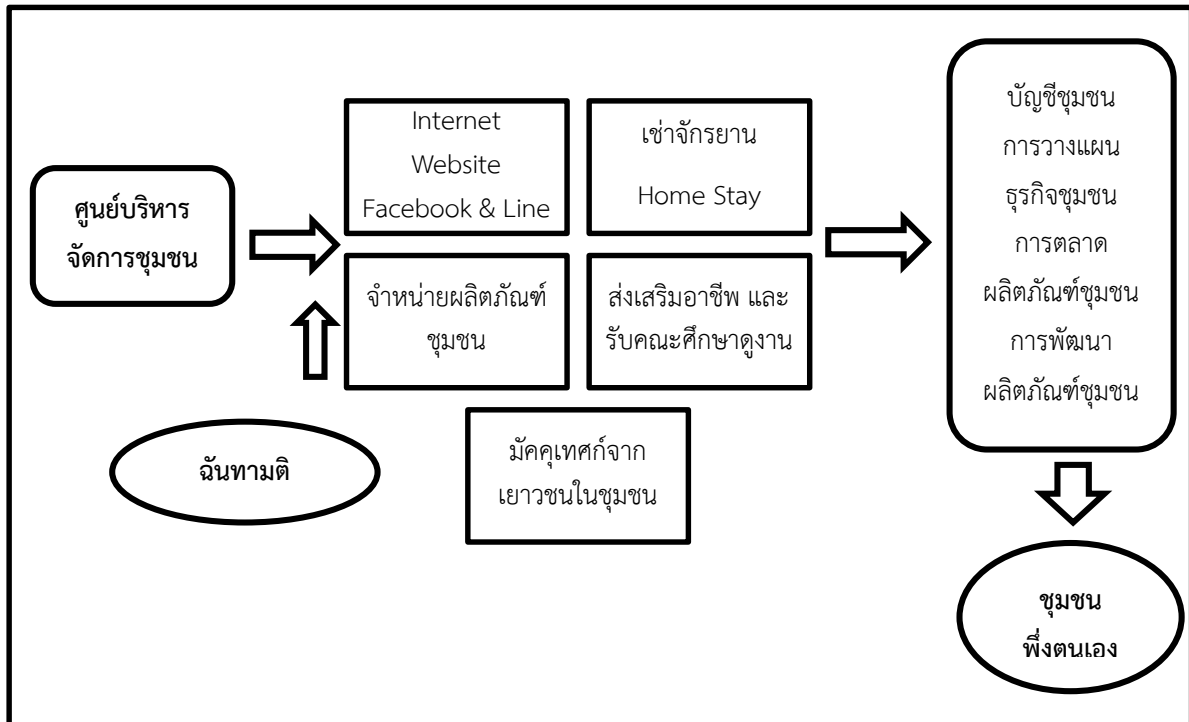
1. การฝึกอาชีพให้กับประชาชนในชุมชนที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม
2. การขายสินค้าชุมชนที่เป็นอาหารและของที่ระลึก
3. การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์
4. การจัดทำบ้านพักโฮมสเตย์
5. การผลิตสินค้าแปรรูปที่สืบเนื่องจากปศุสัตว์
6. การแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดจากการใช้งบประมาณภาครัฐ

สามารถสรุปการประเมินแนวทางในการพัฒนาแผนธุรกิจสำหรับบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม ได้ว่าประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความต้องการให้จัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ มาเป็นอันดับแรก (4.88) รองลงมาคือ การจัดทำบ้านพักโฮมสเตย์ (4.40) และน้อยที่สุดคือ การแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดจากการใช้งบประมาณภาครัฐ (3.13)

จากผลการประเมินค่าคะแนนแนวทางในการพัฒนาแผนธุรกิจสำหรับบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาแผนธุรกิจสำหรับบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม คือการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์

พิทักษ์ ศิริวงศ์/ อีระวัฒน์ จันทิก/ จิตพนธ์ ชุมเกต/ สุรภัทร์ พิไชยแพทย์/ ธนพัฒน์ อินทวิ

โดยจากการพัฒนาแนวทางบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม ที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นสามารถสรุปภาพของชุมชนที่นำไปสู่การพึ่งตนเองที่ยั่งยืนได้ดังภาพที่ 3

รูปภาพที่ 3 สรุปภาพของชุมชนที่นำไปสู่การพึ่งตนเองที่ยั่งยืน

อภิปรายผล

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัว และมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากการท่องเที่ยวโดยทั่วไป หากแต่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการพัฒนาชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่เกิดจากประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการวิจัยนี้ ที่เป็นการศึกษาศักยภาพของทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน โดยจากผลการศึกษาชุมชนหมู่บ้านมุสลิมเป็นชุมชนที่มีศักยภาพทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรบุคคล ตลอดจนวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่มีอัตลักษณ์

ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพศุสตร์ เลี้ยงแพะนม แพะเนื้อ โคนม และโคเนื้อ เป็นต้น โดยการประกอบอาชีพได้มีการนำภูมิปัญญาของชาวมุสลิมเข้ามาใช้ในการประกอบอาชีพพร้อมด้วย ดังนั้นจุดนี้จึงถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างมีอัตลักษณ์ได้อย่างลงตัว ประกอบกับในพื้นที่ใกล้เคียงได้มีการทำโฮมสเตย์สำหรับให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มาพักอาศัย ซึ่งนักท่องเที่ยวเหล่านั้นได้ปั่นจักรยานเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อชมวิถีชีวิต และธรรมชาติภายในหมู่บ้านมุสลิม เนื่องจากในชุมชนมีสถานที่ที่เป็นทั้งสถาปัตยกรรมที่สวยงาม ได้แก่ มัสยิด และศาลาสมานฉันท์ เป็นต้น ซึ่งนอกจากสิ่งสวยงามที่เป็นสิ่งก่อสร้างแล้ว ภายในหมู่บ้านยังมีจุดชมวิวดูธรรมชาติที่งดงาม นั่นก็คือ อ่างเก็บน้ำ ซึ่งถือเป็นจุดที่เรียกเสียงชัตเตอร์ของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าภายในเขื่อนเก็บน้ำจะไม่มีน้ำเนื่องจากปัญหาภัยแล้งก็ตาม แต่ยังคงความสวยงามที่แปลกตาให้กับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี จากศักยภาพที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจึงเป็นประกายให้กับผู้นำชุมชนเกิดแนวคิดในการพัฒนาเส้นทางจักรยานสำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Brent Ritchie (1978) ได้วิจัยเกี่ยวกับปัจจัยกำหนดความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า ความสวยงามทางธรรมชาติ เอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้นๆ

จากข้อสรุปข้างต้นระหว่างผู้วิจัยและผู้นำชุมชนในการพัฒนาเส้นทางจักรยานสำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิมแล้วนั้น สิ่งที่สำคัญต่อมาคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเป็นสิ่งที่จะช่วยให้แหล่งท่องเที่ยวมีความยั่งยืน ผู้วิจัยจึงร่วมกับผู้เกี่ยวข้องต่างๆ ในชุมชน และหน่วยราชการข้างเคียงร่วมกันระดมความคิดเห็นในการจัดทำแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมเพื่อจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามอัตลักษณ์ท้องถิ่นชุมชนมุสลิม เริ่มต้นด้วยการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยผ่านผู้นำชุมชน จากนั้นจึงให้ผู้นำชุมชนนำข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยไปถ่ายทอดให้กับประชาชนในหมู่บ้าน และในเวลาต่อมาผู้วิจัยลงชุมชนเพื่อสำรวจความคิดเห็นในเชิงลึก เกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลการดำเนินงานวิจัย และประชาสัมพันธ์โครงการเพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านได้รับรู้ผลการดำเนินงานวิจัยเป็นระยะๆ นอกจากนี้ยังได้มีการจัดกิจกรรมสร้างสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชนเป็นระยะๆ ได้แก่ กิจกรรมปรับภูมิทัศน์ภายในชุมชน จากการมีส่วนร่วมของนักศึกษามหาวิทยาลัย ศิลปากรและชุมชนร่วมกัน เมื่อชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมก็ทำให้ซึมซับข้อมูลของโครงการและเล็งเห็นถึงข้อดีและโอกาสที่พวกเขาจะได้รับจากการดำเนินโครงการ ที่สามารถสร้างรายได้และสร้างอาชีพ

พิทักษ์ ศิริวงศ์/ อีระวัฒน์ จันทิก/ จิตพนธ์ ชุมเกต/ สุรภัทร์ พิไชยแพทย์/ ธนพัฒน์ อินทวี

ให้กับพวกเขาได้เพิ่มมากขึ้น ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ มานิตย์ สิงห์ทองชัย และคณะ (2552) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ดที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนซึ่งผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการด้านนันทนาการมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ดทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น

นอกจากการบริหารจัดการที่ทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้วนั้น ทางผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และประชาชนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการในการประเมินค่าคะแนนแนวทางในการพัฒนาแผนธุรกิจสำหรับบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม สรุปได้ว่า การพัฒนาแผนธุรกิจสำหรับบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม คือ การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม ประชาชนในชุมชนได้ใช้เวลาว่างจากการทำปศุสัตว์ให้เป็นประโยชน์และสร้างรายได้ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้มีรายได้ตลอดปี สร้างความมั่นคงให้กับชุมชน จากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม อันนำไปสู่การทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เกิดความสามัคคี พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยทำงานในรูปแบบคณะกรรมการ ซึ่งจากการสำรวจความคิดเห็นจากประชาชนในชุมชนทั้งหมดเห็นด้วยกับการจัดทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านมุสลิม ทั้งนี้ เนื่องจากการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในชุมชน และสามารถช่วยลดการที่ลูกหลานออกนอกพื้นที่ไปหางานทำ ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Carol Key1 & Vijayan K. Pillai (2006) ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน และทัศนคติด้านการท่องเที่ยวในประเทศเบลีซ ผลการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว ส่งผลให้คนไปทำงานต่างถิ่นลดลงทำให้ประชาชนได้มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. จากผลการวิจัยพบว่า จุดสำคัญของเส้นทางจักรยานเพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายประกอบกรสภาพพื้นที่ที่มีทั้งทางราบกับทางวิบาก ผู้วิจัยจึงมีแนวทางในการจัดทำเส้นทางจักรยานออกเป็น 2 เส้นทาง 1. เส้นทางเบาๆ

สำหรับจักรยานแม่บ้าน คือ เป็นการปั่นจักรยานชมจุดการเรียนรู้ต่างๆ ภายในหมู่ ไปจนถึงอ่างเก็บน้ำ (ทางราบ) และ 2. เส้นทางวิบาก สำหรับนักออกกำลังกายมืออาชีพ (ทางวิบาก) ทั้งนี้จากการสำรวจพื้นที่ ผู้วิจัยได้ลงมติเบื้องต้นว่าให้มีการจัดเส้นทางจักรยานเพียงเส้นทางเดียวคือ เส้นทางเบาๆ สำหรับจักรยานแม่บ้าน คือ เป็นการปั่นจักรยานชมจุดการเรียนรู้ต่างๆ ภายในหมู่ ไปจนถึงอ่างเก็บน้ำ สำหรับเส้นทางวิบากนั้น ควรมีการปรับทัศนียภาพและกำหนดเส้นทางให้แน่นชัดมากขึ้น เนื่องจากเป็นเส้นทางที่ติดกับเขตของป่า มีความรกที่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ จึงทำให้เสี่ยงต่อการหลงทางและสร้างความยากลำบากให้กับนักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาเส้นทางให้ได้มาตรฐาน แล้วจึงค่อยเปิดเป็นเส้นทางแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยวเพิ่มเติม

2. จากผลการวิจัยที่ทำให้ได้แนวทางในการบริหารจัดการเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมเพื่อจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามอัตลักษณ์ท้องถิ่นชุมชนมุสลิมขึ้น จากการเริ่มต้นด้วยการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยผ่านผู้นำชุมชน จนนำไปสู่การจัดกิจกรรมสร้างสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและซึมซับข้อมูลของโครงการนั้น ทางชุมชนควรมีการจัดทำต้นแบบแนวทางการบริหารจัดการเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมสำหรับไว้เป็นข้อมูลในการให้ความกับผู้ที่มาศึกษาดูงานได้รับรู้แนวทางการบริหารจัดการเพิ่มขึ้น

3. เนื่องด้วยในยุคปัจจุบันเป็นยุคของสังคมออนไลน์ ดังนั้น ในการประชาสัมพันธ์เส้นทางจักรยานเพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้น ควรมีการทำสื่อประชาสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับสังคมในยุคปัจจุบัน เพื่อสร้างความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยว ด้วยการทำ Info graphic QR code เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่ปั่นจักรยานได้เข้ามาเช็คอินตามจุดต่างๆ เพื่อตรวจสอบว่าแต่ละระยะทางที่ปั่นจักรยานช่วยลดแคลอรีได้เท่าไร และแชร์ลงในสื่อโซเชียล ประกอบการการทำ Website หรือ Page face book ของชุมชน ไว้สำหรับบริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาแนวทางการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในวงกว้างมากขึ้น

2. ควรมีการศึกษาพัฒนาเส้นทางบริเวณโดยรอบของชุมชนเพิ่มเติมเพื่อขยายเส้นทางให้มีความน่าสนใจสำหรับดึงดูดนักปั่นจักรยานให้เพิ่มมากขึ้น เช่น เส้นทางวิบากตั้งแต่อ่างเก็บน้ำขึ้นไป แต่ควรมีการสำรวจข้อมูลและจัดทำลูกศรในการเดินทางที่ชัดเจน

3. ควรมีการจัดฝึกอบรมให้กับเยาวชนในชุมชนสำหรับฝึกให้เป็นยุวมัคคุเทศก์ สำหรับให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว และต้อนรับคณะศึกษาดูงาน

รายการอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2549). รายงานประจำปี 2549. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา.
- จุฑามาศ ทะแกแล้วพันธ์. (2550). การจัดทำเส้นทางทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรประจำท้องถิ่นกรณีศึกษาบ้านแหลม อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา
- ฉันทซ์ วรรณถนอม. (2552). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.
- ประพันธ์ วรรณบวร. (2543). การมีส่วนร่วมของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานองค์การบริหารส่วนตำบล : กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา. การศึกษาค้นคว้าอิสระ, หลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พจนา สวนศรี. (2546). คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- มานิตย์ สิงห์ทองชัย และคณะ. (2552). โครงการวิจัยการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ดที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชน. นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- วารุณี เกตุสะอาด และปรณ สุวานิช. (2551). การประเมินศักยภาพท่องเที่ยวเชิงเกษตรของพื้นที่เขตทิวพัฒนาจังหวัดกรุงเทพมหานคร. สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม, คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา.
- สุรีย์พร ธรรมิกพงษ์ และคณะ. (2553). การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- โสภิตา สุรินทะ. (2553). การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำของประชาชน : กรณีศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มัศยิดนุรุ้ลเอียะซาน (ห้วยทรายใต้). (2552, 12 ธันวาคม). หนังสือพิมพ์กัมบงไท, หน้า 5.
- อรพรรณ นาคมหาสลาสินธุ์. (2550). การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation). วารสารกรมบัญชีกลาง, 48(5), 19-34.
- Akpinar et al., (2005). Modeling and experimental study on drying of apple slices in a convective cyclone dryer. *Journal of Food Process Engineering*, 26(6), 515–541.

CHAPTER 3

- Carol, K. & Vijayan, K. P. (2006). Community Participation and Tourism Attitudes in Belize. *Interamerican Journal of Environment and Tourism*, 2(2), 8-15.
- Ceballos-Lascurain, H. (1996). *Tourism, ecotourism and protected Areas: The state of naturebased tourism around the world and guidelines for its development*. IUCN, Gland, Switzerland, and Cambridge, United Kingdom.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Dahles, H. (2000). Tourism, Small Enterprises and Community Development. In G. Richard & D. Hall (Eds.), *Tourism and Sustainable Community Development*. London: Routledge.
- Denzin, N. K. (1978). *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. New York: McGraw-Hill.
- Fleischer, A., & Tchetchik, A. (2006). *Does rural tourism benefit from agriculture?*, Retrieved February 9, 2015, from <http://www.sciencedirect.com>
- Hall, C. M., & Jenkins, J. (1998). Rural tourism and recreation policy dimensions. In R. Butler, C.M. Hall & J. Jenkins (ed)., *Tourism and Recreation in Rural Areas*. Chichester, UK: John Wiley.
- Brent, R., J. R., & Michel, Z. (1978). An Empirical Evaluation of the Role of Culture and its Components as Determinants of the Attractiveness of a Tourism Region. *Annals of Tourism Research*, 2(April/June), 252–267.
- Jan, H., & Karel, S. (2004). *Agrotourism in the context with the rural development*. Czech University of life Sciences Prague. Retrieved July 30, 2009, from www.czu.cz
- Scialabba, N., & Williamson, D. (2004). *The Scope of Organic Agriculture, Sustainable Forest Management and Ecoforestry in Protected Area Management*. Environment and Natural Resources. Working Paper No.18: FAO.
- United Nation Organization. (1981). *United Nation Department of Internation Economic and Social Affair*. Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development. (Report of The Meeting for The Adhoc Group of Expert). New York: United Nation.